
EEN EN ANDER OVER DOOLHOVEN EN VERMEENDE DOOLHOVEN HIER EN ELDERS

Omstreeks 1500 jaar voor Chr. regeerde op het eiland Kreta (dat langwerpig nogal berucht eiland bezuiden Griekenland) een koning die Minos heette. Het is deze vorst die aanzien wordt als de grondlegger van de naar hem genoemde *Minoïsche beschaving*.

Op zekere dag belastte hij de Atheense architect Daidalos met de bouw van een paleis dat zijns gelijke niet mocht hebben. En dat volgens de legende moest dienen om de wilde, ontembare en alom gevreesde *Minotaurus* in op te sluiten. Die Minotaurus was, moet u weten, de vrucht van een tegennatuurlijke liefdesverhouding tussen de koningin en de fabelachtige witte stier. Meneer Minotaurus (taurau van Minos) had een slank menselijk lichaam waarop een lelijke stierekop geplant stond, iets dat men van zo'n schoon lichaam niet zou verwachten.

Het paleis dat in de koninklijke stad Knossos verrees telde honderdtallen van kamers en gangen die derwijze met elkaar verbonden waren dat slechts de ingewijden er hun weg konden in terugvinden. Naar Minos' embleem, een tweesnijdende bijl in het Kretensisch LABYS genoemd, gaf men dit reusachtig gebouw alras de naam van LABYRENTOS, naam die na verloop van tijd door al de kultuurvolken met

Afb. 1.

Stadhuis van Gent. Pacificatiezaal. Gezicht op de fameuze kronkelweg. De in- en uitgang bevindt zich onderaan in het midden van het labyrint. Bemerkt de vier onderste rijen stenen. Deze maken deel uit van de vierledige versiering. Slechts is de kronkelweg in zijn gansheid te bewonderen als de brede en lange looper die de twee einden van de zaal verbindt weggenomen is, wat hier het geval is.

(Foto Dienst v. Toerisme)

schwung overgenomen werd : labyrint (Ned.); labyrinthe (Fr.); labyrinth (Dui. en Eng.; laberintho (Sp.); laberento (It.).

Van die Minotaurus werd verteld dat Athene hem jaarlijks zeven jongelingen en evenveel maagden moest aanbieden opdat hij zijn reuzehonger zou kunnen stillen. Is zeven niet steeds een overal een heilig getal geweest ? Denk in dit verband maar aan de zeven oude wonderen van Gent. En aan de zeven pilaren. En aan de zeven markten op de Veerleplaats. En aan de zeven poorten. En aan de zeven hospitalen. En aan de zeven hoge torens. En aan de "wercklocke die zeven mael gheghoten werd". Verder vertelt de legende dat een Atheense held (Theseus) erin slaagde het ondie te doden. Die heldendaad kon hij maar verrichten omdat *Ariadne* hem bij het betreden van het labyrint een kluwen zijde had meegegeven dat hij voortgaande afwond derwijze dat hij na zijn overwinning op de Minotaurus de uitgang van het gebouw kon terugvinden. De zegswijze kluwen van *Ariadne* (fil d'Ariane/zonder *d*) om uit te drukken hoe in een verwarde situatie klaarheid kan gebracht worden heeft nog niet opgehouden gebruikt te worden.

Van die labyrinten die we *echte* zullen noemen omdat men er inderdaad kon in verdwalen of verdolen - doolhoven of dooltuinen zoals men ze in het Nederlands pleegt aan te duiden - zijn er weinig of geen tot ons gekomen. Zoveel te talrijker zijn de *onechte* waarvan er integendeel wel bewaard zijn geworden. We spreken van onechte labyrinten omdat men geen vrees hoeft te hebben er zijn weg in te zullen verliezen. Per slot van rekening zijn het geen doolhoven. Laten we zeggen "doolhoven" tussen haakjes. Een dergelijk weliswaar klein maar niettemin "doolhofje" bezat eertijds onze Bijlokeabdij. Wel jammer dat zulke romantische eigenaardigheden moesten verdwijnen !

Waar de (steeds onechte) "doolhoven" het meest in trek waren ? Vanaf de vroege middeleeuwen bootste men ze na bij het bevloeren van sommige kerken. Het spreekt vanzelf dat slechts weinige van die mozaïeken tegen de tand des tijds bestand zijn geweest. Tot die uitzonderingen behoort alvast het labyrint bewaard in een 4de-eeuwse kerk van de Algerijnse stad Orléansville, gelegen ten ZW van Algiers. Van heel wat jongere datum zijn die welke we aantreffen in enkele Franse (Chartres, Amiens, Sens, St.-Quentin, Bayeux, Atrecht) en Italiaanse steden (Pavia, Piacenza, Cremona, Brindisi, Lucca). Een detail betreffende laatstgenoemde stad : het labyrint aangebracht in de voorhal van de kerk is vergezeld van een drieregelig latijns vers dat eraan herinnert dat het ding het werk is van de Kretenzer Dedalus - die man kwamen we reeds tegen - en dat niemand die erin gekomen was de uitgang zou vinden indien hij niet evenals Theseus - ook een bekende - geholpen werd door de draad van *Ariadne* - eveneens een bekende - .

Afb. 2.

De geïdealiseerde afbeelding van een zilveren muntstuk daterend van omtrent 350 jaar vóór Chr. bewaard in het British Museum. In tegenstelling tot veel andere labyrinten is het een donkergekleurd lint dat dient gevolgd te worden. De in- en uitgang ervan bevindt zich bovenaan het labyrint. Het te bereiken einddoel is door niets aangeduid; geen steen, geen boom. Onderaan de afbeelding is de naam van de stad Knossos meegedeeld. Links en rechts herkent men de voorstelling van een pijl. Waarschijnlijk het zinnebeeld van Griekenlands hoofdgod Zeus.

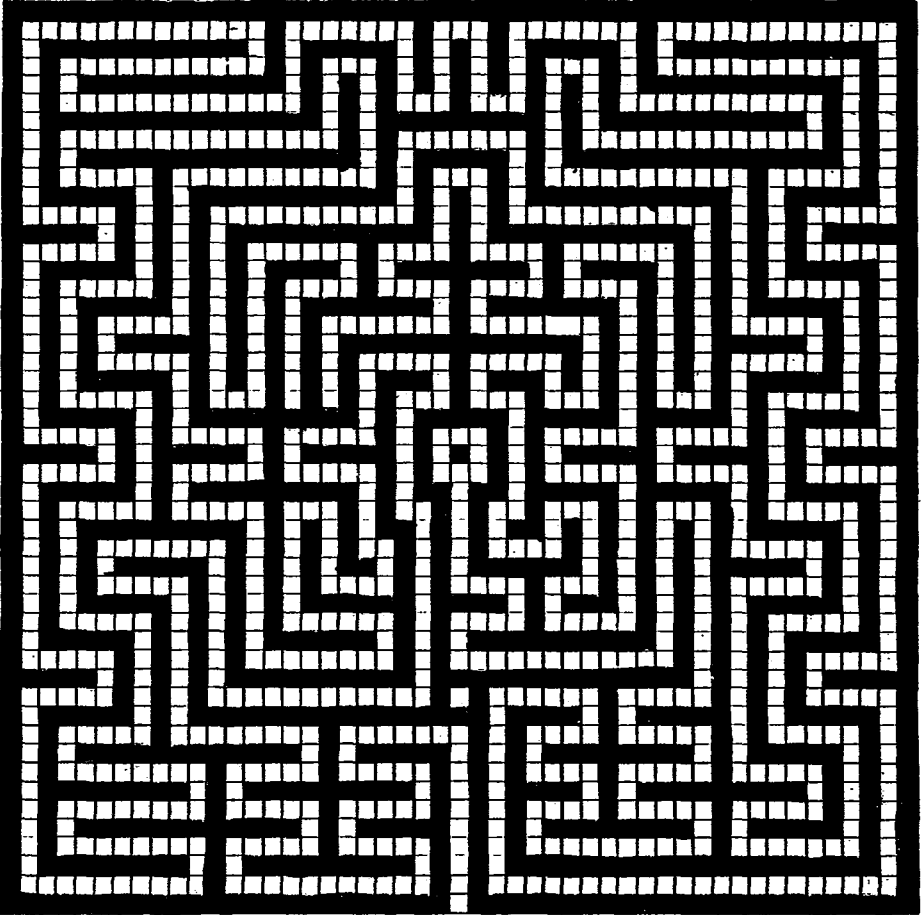
Zowel in de heidense tempels als in de katholieke kerken hadden de "doolhoven" klaarblijkelijk een godsdienstige functie te vervullen. Verdwalen moest uitgesloten zijn : het mocht niet anders of de enige weg moest naar het hartje van het labyrint leiden. Omdat dat labyrint geen echte doolhof is past het beter het ding een kronkelweg of kronkelpad te noemen. Wat de vorm van die kronkelwegen betreft waren er voor elk wat wils : vierkante (St.-Omaars; rechthoekige; cirkelvormige (Lucca); achthoekige (Amiens); onregelmatig gevormde.

De kronkelweg was doorgaans samengesteld uit witte en zwarte tegels. Het doelwit, hartje of middelpunt van de wandeling werd in de meeste gevallen voorgesteld door een zwarte tegel aangezien de weg zelf met witte stenen geplaveid was. Te Orléansville droeg die steen een opschrift : Sancta ecclesia (= heilige kerk).

In de openluchtkronkelwegen, dus in de tuinen, waren het hagetjes of bloemenperken die de rol van zwarte tegels speelden. Zowel stenen zuiltjes, kruisbeelden of boompjes dienden om het einddoel van de wandeling aan te duiden. Die wandeling was niet zelden het substituut van een pelgrimstocht naar Jeruzalem of elders.

In welke mate ook burgerlijke gebouwen zich met labyrinten inlieten is zo maar op een ik en een gij te zeggen. Zo talrijk zullen ze uiteraard niet geweest zijn. Hoe dan ook mocht het *Gentse Stadhuis* zich tot die zeldzame gebouwen rekenen. In België wellicht een uniek geval. Zoals iedere Gentenaar, die naam waardig, weet, bevindt zich die "doolhof" in de Pacificatiezaal waar hij het voornaamste deel uitmaakt van de bevloering. We begrijpen niet al te best waaraan het te wijten is dat de gesproken en geschreven gidsen er zo weinig belang aan hechten en nog hechten. Onze "doolhof" was zoals gezegd slechts een onderdeel van de geplaveide vloer. In het midden ziet men de fameuze kronkelweg; links bij het betreden van de zaal - dus kant Botermarkt - vier gelijke vierkante versieringen van 15 stenen zijde. Op het einde van de zaal - dus kant van de kapel - een vloer in dambordvorm van 27 stenen bij 43. Inmiddels dringen zich een paar vragen naar voren. Van wanneer dagtekent die "doolhof" ? Waarom heeft men hem precies aan die grote zaal, waarvan men in 1876 een historische zaal gemaakt heeft, toevertrouwd ? Welke plaats heeft hij in Gents verleden ingenomen ?

De eerste steen van " 't nieuw schepenhuis an de straete daer de grefie stond" werd reeds gelegd op 10 maart 1517 door Mer Ryckaert Uutenhove, burgemeester, "ende meester (architect) was van den nieuwen wercke metser Jan Stassins (1) die eenen patroon gesneden had van den wercke". Het bleef bij een steenlegging want zoals voldoende bekend is waren het Rombaut Keldermans en Domien de Wa-

Afb. 3.

De "doolhof" waarmee eertijds het dwarsschip van de kloosterkerk te Sint-Omaars geplaveid was.

ghenmakere die met het optrekken van het "schepenhuis" = stadhuis belast werden. (2) Vanzelfsprekend eisten de schepenen dat eerst en vooral aan de "vierschaer" ofte gerechtszaal diende gewerkt te worden (3).

Na omtrent 10 jaar aan het "huus" gemetseld te hebben geraakte de zaal zo goed als voltooid zodat de magistraat (schepenen + hoogbaljuw) er vanaf 1528 recht kon in spreken. Zowel aan de zoldering als aan de vloer schijnt nog heel wat te doen te zijn geweest want het zal 1533 moeten worden aler de zg. pui die uitzicht geeft op de Hoogpoort kon gebruikt worden en de gekleurde glasramen aangebracht. Tegelijkertijd kwam de bevloering, inkluis het labyrint klaar. Volgens Sande-

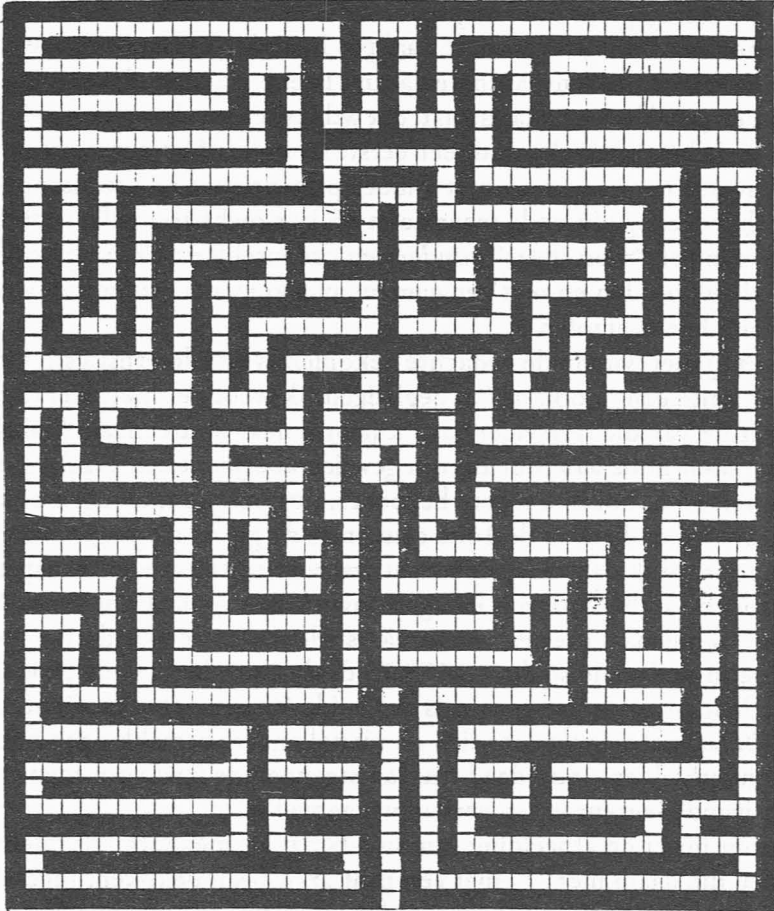
rus, ijverig nagepraat door vrijwel al de 19de-eeuwse auteurs, inclus Pr. Claeys en De Potter, zou de zaal pas in 1563 geplaveid geweest zijn. Op zich zelf een onaanvaardbare datum. Beeldt u zich in dat een op macht en praal beluste Magistraat, dat wil zeggen een hooghartige hoogbaljuw (de heer van Schar dau); een eerste schepen of burgemeester (Joos de Grave) en nog een schare niet minder pretentieuze en veeleisende heren schepenen, gedurende maar liefst 35 jaar recht zou willen spreken hebben in een "vierschaar" *zonder* een ordentelijke zoldering boven hun edele hoofden en *met* een gemene plankenvloer onder hun al niet minder edele voetzolen ?

Vraag mij niet wie op de gedachte gekomen is de allerernstigste "vierschaar" met een "doolhof" te begiftigen. Ik weet het niet. Wel dat de ontwerper van die rare vloer gaan kijken is naar Sint-Omaars (Saint-Omer) waar in de aan Sint-Bertijn gewijde abdijkerk een prachtig exemplaar van zo'n mozaïek iedere bezoeker, dus ook hun, de ogen uitstak. Helaas werd de kerk in de 16de eeuw met de grond gelijk gemaakt. Een groot geluk dat voor het te laat was voortuitziende en kunstlievende handen van het labyrint een getrouwe kopie gemaakt hebben. Daarom de Gentenaars precies Sint-Omaars' vloer als voorbeeld uitzochten? Vergeet niet dat die stad tot 1678-79 deel uitmaakte van de Zuidelijke Nederlanden, waarmee gezegd is dat beide Vlaamse steden, Gent en Sint-Omaars een eeuw voordien de uitstekendste betrekkingen onderling onderhielden. Inderdaad was laatstgenoemde stad voor menig handeldrijvend Gentenaar een vertrouwd gebied.

Laat ons liever de afbeelding van Sint-Bertijns "méandre" of "dédale" - zegt u die naam niets ? - met een paar argusogen bekijken. Ingeschreven in een vierkant van 49 stenen zijde is de "doolhof" zo symmetrisch mogelijk geconstrueerd. Zo symmetrisch mogelijk omdat een echte symmetrie nu eenmaal niet mogelijk is. De *witte* kronkelweg beslaat 1151 tegels van de 2401 (49 x 49) waaruit de vloer samengesteld is. De ingang (meteen de uitgang) bevindt zich in het midden van de onderste rij stenen. Het doelwit, een zwarte steen, ligt precies in het midden van de vloer.

Dat de Gentse "doolhof" inderdaad een bijna getrouwe nabootsing is van de Sint-Omaarse, blijkt reeds bij een oppervlakkige vergelijking van de twee mozaïeken : centrale ligging van het zwarte doelwit; assymetrie van de compositie; start en aankomst van de wandeling in het midden van de eerste rij tegels.

Alleen de vorm verschilt : de onze is rechthoekig (49 x 41 tegels) in plaats van vierkantig. Integendeel wijst alles erop dat de grootte van de stenen behouden werd : 27 cm zijde. Hadden de Gentenaars genoeg-

Afb. 4.
Stadhuis van Gent. Pacificatiezaal. De kronkelweg. Het wit lint begint en eindigt in het midden van de onderste rij tegels.

gen genomen met stenen van amper 4 cm kleiner, dan ware onze "doolhof" er eveneens een vierkante geweest. Wat stond er de "Vierschaar" anders over dan vrede te nemen met een rechthoekig labyrint? Van de 2009 tegels (41 x 49) zijn er 959 witte en 1050 zwarte (lees blauwe). Wat men zich in de verste verte niet realiseert is de lengte van onze (witte) kronkelweg : 258,93 m (0,27 m x 959). Aangezien men eenmaal het einddoel bereikt niet anders kan doen dan op zijn stappen terugkeren, wat een wandeling veronderstelt van 256,50 (0,27 m x 950 (959 - 9)) bedraagt de volledige tocht maar liefst 515,43 m. Zegge iets meer dan een halve km !!!

Voorwaar geen peulschil, vooral voor onze 16de-eeuwse voorvader of

-moeder die door de schepenen veroordeeld was de kronkelweg eenmaal of meerdere malen kruipend op de knieën af te leggen, wellicht een bedelstaf en/of een bedelzak meesleurend.

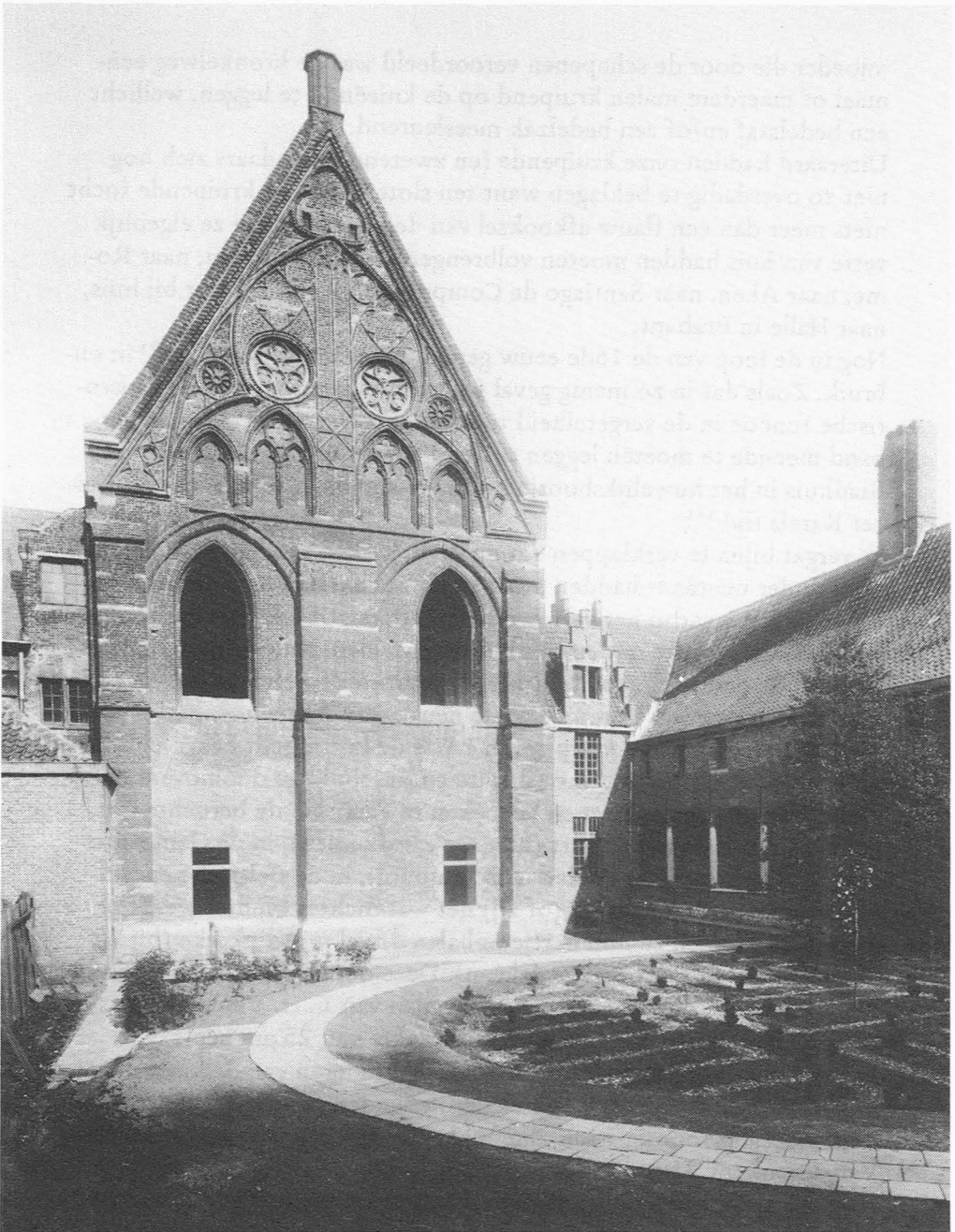
Uiteraard hadden onze kruipende (en zwetende) zondaars zich nog niet zo overdadig te beklagen want ten slotte was hun kruipende tocht niets meer dan een flauw afkooksel van de bedevaart die ze eigenlijk verre van huis hadden moeten volbrengen : naar Jeruzalem, naar Rome, naar Aken, naar Santiago de Compostela, of wat dichterbij huis, naar Halle in Brabant.

Nog in de loop van de 16de eeuw geraakte de Gentse "doolhof" in onbruik. Zoals dat in zo menig geval voorkomt kwam meteen zijn historische functie in de vergetelheid terecht. In zoverre dat men een verband meende te moeten leggen tussen hem en de paartjes die in het Stadhuis in het huwelijksbootje kwamen stappen. Stel u voor : in Keizer Karels tijd !!!

Ik vergat bijna te verklappen dat de in de kerken aangebrachte labyrinten minder uitstaans hadden met gerechtszaken dan met devote bedrijvigheden waarbij het verwerven van aflaten of het bekomen van voordelen en niet te onderschatten rol speelden. Natuurlijk mits betaling van de onkosten, een transactie waarvoor de heren schepenen al niet minder gewoon waren de edele neus op te trekken.

Mag ik u als afscheid een tip geven ? Wie de lust mocht bekruipen kennis te maken met echte, onverdachte en onschuldige doolhoven, hij (of zij) kan die aantreffen en bezoeken te Parijs (in de beruchte Catacomben), in Hampton Court (niet ver van Londen), in de Gemeentegrot te Valkenburg (in Nederlands Limburg), in de Belgische en buitenlandse grotten en als hij (of zij) het wat dichterbij huis wenst te doen, dan kunnen ze hun hartje ophalen ofwel te Adinkerke (bij De Panne) ofwel te Loppem (Zedelgem). Deze doolhof die in de tuin van het Kasteel van die naam (4) naar het plan van E. H. Van der Meersch in 1873 uitgevoerd werd en een oppervlakte van 25 are heeft, was aanvankelijk slechts toegankelijk voor de kinderen van de kasteelheer. Vanaf 1892 mochten de familieleden, vrienden en kennissen hem betreden. Tegenwoordig staan zijn hekken waggewijd voor iedereen open. Van 1 april tot 31 oktober.

Alhoewel het met mijn doolhof-verhaal uit en amen is kan ik aan de verleiding niet weerstaan er een staartje aan vast te binden. Ik wil nl. een soort labyrint te berde brengen die in de middeleeuwen, met name in Spanje, lang in trek geweest is. Een soort dat men *gedenk-labyrint* gedoopt heeft en dat bestaat uit een groot schaakbord waarvan omtrent de helft van de vierkante op een van hun hoekpunten staande

Afb. 5.

De kronkelweg zoals die tot omtrent 1950 een tuintje van het Bijlokemuseum versierde (bemerkt de 14de-eeuwse gevel van de refter). Tegenwoordig bestaat de versiering uit een zesstralige ster in het midden waarvan een hagedoorn geplant is. Wellicht hetzelfde boompje dat we op de foto herkennen. Plaat 100 van het Album Gent Gand Ghent Gante, uitgave Meddens, Bruxelles, 1978.

Foto bereidwillig meegedeeld door de heer A. vande Kerkhove, conservator van het museum.

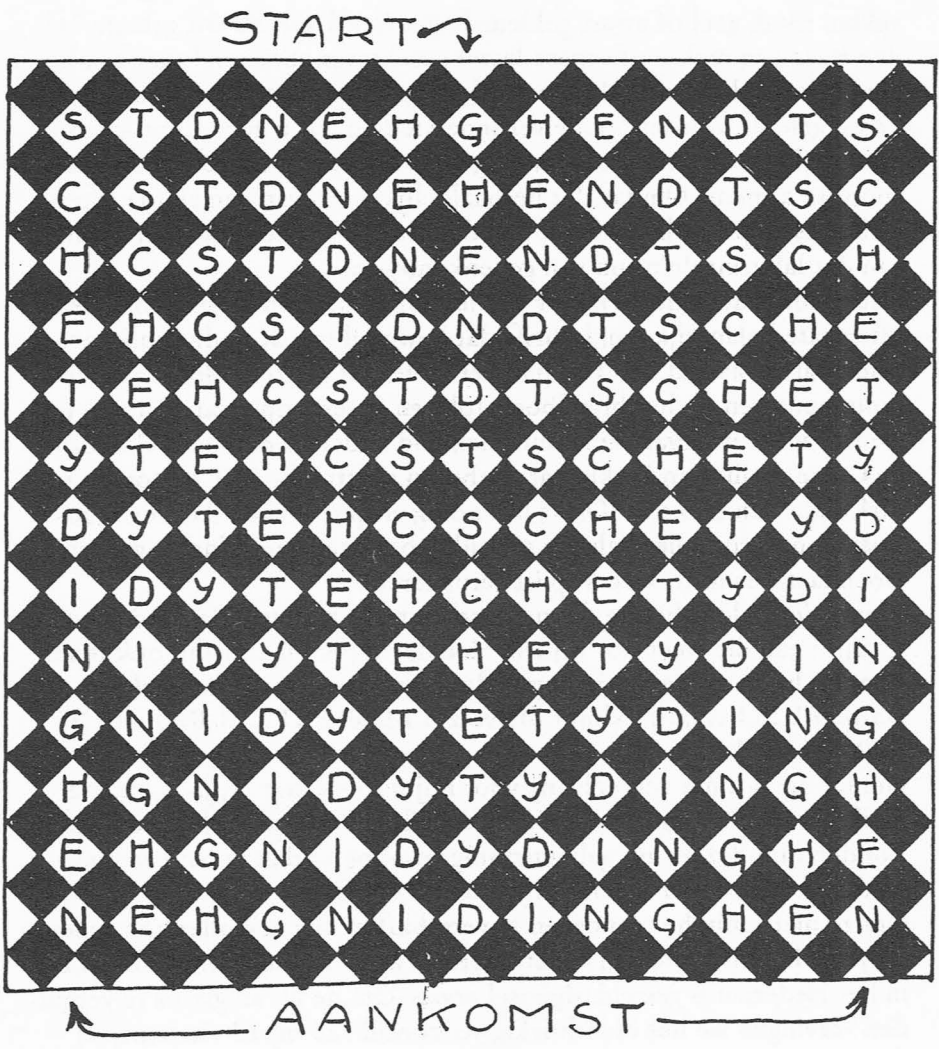
velden rood, geel of zwart gekleurd zijn. In elk van de wit gelaten velden staat een rechte of scheve letter geschreven. Startend met een bepaalde letter kan een zelfde woord of reeks woorden een groot aantal keren gelezen worden. In de veronderstelling dat u goed kunt lezen. Soms is het een spreuk of iets dergelijks die men u uitnodigt op het spoor te komen. Omdat dat herhaaldelijk lezen van een zelfde spreuk of boodschap u willen of niet aan die boodschap doet *denken* gaf men aan dat labyrint de naam van gedenk-labyrint.

Het gedenk-labyrint waarover we het zullen hebben komt voor in een uitermate belangrijk handschrift dat bewaard wordt in de Biblioteca Nacional te Madrid. (5) Dat pak perkament is getiteld *Moralia in Job* (commentaren op het bijbelboek Job) en is een kopie van een nog precieuzer werk waarvan de auteur niemand anders is dan paus Gregorius de Grote, heilige en kerkleeraar. Geboren omstreeks 540, gestorven in 604. Paus van 590 tot 604. Is het nodig erop te wijzen dat in Gregorius' manuscript alles behalve gedenk-labyrinten geschilderd werden? Doch laat ons naar onze kopiïst terugkeren.

Florentius - aldus heette de man - schijnt een man van de daad geweest te zijn : een die weet wat hij wil. Hoe devoot en nederig hij ook is verkondigt hij in zoveel herhalingen dat hij is "*onwaardig herdacht te worden*". In het latijn klinkt die volzin FLORENTIUM INDIGNUM MEMORARE.

Omdat die latijnse verzuchting voor mij naar duister latijn is probeerde ik het niet 's mans ongetwijfeld moeilijke letterpuzzel op te lossen. Zouden mijn lezers het geheimzinnig geval beter dan ik tot een goed einde brengen? Veroorloof mij eraan te twijfelen.

Om ze niettemin het genoegen te verschaffen met een allerecht gedenk-labyrint kennis te maken construeerden we naar Florentius' model een in het Nederlands gesteld afgietsel ervan. Om de pil enigszins te vergulden vervingen we het rechthoekig voorbeeld (20 bij 13 vierkantjes) door een vierkante rooster van 13 vierkantjes zijde. Zie de afbeelding. De (uw) opgave bestaat erin met de overvloed van C's, D's, E's, G's, H's, I's, N's, S's, T's en Y's zo dikwijls als het mogelijk is de titel van ons tijdschrift GHENDTSCHÉ TYDINGHEN in de doolhof op te sporen. Telkens wordt aangevangen met de letter G (aangeduid door middel van een pijltje) om te eindigen met een van de N's (ook aangeduid door middel van pijltjes). De symetrie van het schaakbord brengt met zich mee dat het te zoeken aantal titels EVEN is. Bewonder de GHENDTSCHÉ TYDINGHEN tot uw ogen ervan schemeren. En - een goede raad - om uw tel er niet bij te verliezen, breng er uw vingers bij te pas. Volstaan die vingers niet, neem dan maar gerust uw toevlucht

Afb. 6.

Een gedenk-labyrint zoals er maar weinig te vinden zijn en dat we liever een letterpuzzel zouden willen noemen. Zwaar te verteren voer voor de liefhebbers van dergelijke spelletjes.

tot een telraam. Als u er een hebt. Zo niet doe dan wat de teelringspelers doen en werk met kooldragerkens. Ik vrees dat het een hele rij wordt. Meent u dat het gedenk-labyrint voor u geen geheimen meer heeft ga voor mijn part maar in vrede naar bed.

M. VAN WESEMAEL

NOTEN

- (1) Het was dezelfde Stassins die het ontwerp tekende van de toren van de St.-Janskerk (nu St.-Baafskathedraal) dat vanaf 1531 uitgevoerd werd. Ook voor het Oudenaardse Stadhuis maakte hij een plan dat *niet* uitgevoerd werd. In 1943 gaf de stad zijn naam aan een straat.
- (2) Het ontwerp van de twee architecten wordt bewaard in het Bijlokemuseum. Zonder overdrijving een van de waardevolste documenten die ons land bezit.
- (3) Zie H. Howé, Het Stadhuis van Gent.
- (4) Het was in het Kasteel van Loppem dat direct na de ondertekening van de Wapenstilstand (11-11-18) een samenkomst plaats had tussen enerzijds koning Albert en anderzijds Eduard Anseele en Paul-Emile Janson. En zulks ondanks de afwijzende houding van 's konings ministers (van het Ministerie van Le Havre). Een samenkomst trouwens die op dat ogenblik heel wat stof deed opwaaien. Anseele deed zijn intrede te Gent als minister.
- (5) Zie de Bibliografie, laatste titel.

BIBLIOGRAFIE

De Potter, Gent

Pr. Claeys, L'Hôtel de Ville de Gand

A. van Werveke, Kronkelwegen en Kronkeltuinen, Vooruit, 1923 (?)

E. Verstraete, Een zestiende eeuwsch Doolhof te Gent, Hamer, okt. '43

H. Nowé, Het Stadhuis van Gent. 1949

G. van Severen, Le mystère du dallage de la salle de la Pacification à l'Hôtel de Ville, La Flandre libérale, 220662

Spaanse en Vlaamse Miniaturen uit Spanje, Kataloog v.d. Tentoolstelling in de Kon. Bibl. te Brussel, 1964

Dictionnaire des Symboles, 1969

Gids van het Stadhuis, 1967

John Williams, Spaanse Miniaturen uit de middeleeuwen, 1978

EEN NIEUWE GENTSE PLAAT

IN 'T STAMCAFE door Romain Deconinck, Walter De Buck, Bert Joris en Yvonne Delcour. De plaat brengt de volgende liederen en teksten : het vermaarde Santé, Santé, Tante Nitte en Nonkel Miele naar 't Chinees restaurant, 't Vliegerke, 't Aototje, Gentse Feestmars met Niet te vroeg, Mie Katoen, Moederke doe open, Vive van Boma, Pigou die ging om huge, Mijn nonkel Pier, Mijn Pa is facteur, Een patoaterhistorie, Handen van 't Poatershol, Moppen in 't Stamcafé, Papa heeft een tandem en het En 'k zou ni girre trewen. Een plaat voor een gezellige vriendenavond thuis.

HET DOCUMENTATIECENTRUM VOOR STREEKGESCHIEDENIS TE SINT-AMANDSBERG

Het Documentatiecentrum omvat twee grote afdelingen, die op een